

Свгенія Демида,
молодший науковий співробітник
відділу науково-документного забезпечення,
соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
e-mail: EvgeshaDem@i.ua

ВІДОБРАЖЕННЯ ТВОРЧОГО СПАДКУ НІМЕЦЬКОГО ПЕДАГОГА-РЕФОРМАТОРА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ГЕОРГА КЕРШЕНШТЕЙНЕРА В ЕЛЕКТРОННОМУ ДЖЕРЕЛЬНОМУ РЕСУРСІ НА ПОРТАЛІ ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

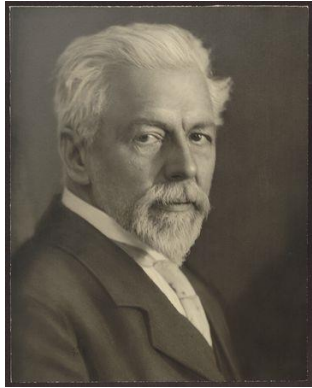
У статті представлено нову персональну вебсторінку інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, присвячену визначному представникові європейської реформаторської педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ ст. Георгу Кершенштейнеру. Освітні новації цього педагога мали значний вплив на розвиток шкільної і професійної освіти як у Німеччині, так і далеко за її межами. Окреслено структурні підрозділи – рубрики вебсторінки та проаналізовано їх наповнення. Схарактеризовано вміщену в рубриках біографічну, бібліографічну, візуальну й довідкову інформацію. Показано, що в бібліографію авторських творів Георга Кершенштейнера включено автентичні праці, україномовні та російськомовні переклади його робіт, опубліковані окремими виданнями, а також у збірниках та періодичних виданнях. Представлено монографії, дисертації, навчальні посібники, публікаційні статті вітчизняних і зарубіжних науковців, присвячені дослідженню педагогічних концепцій вченого. На основі цих документів розкрито багатогранність творчої спадщини педагога. Простежено звернення дослідників до вивчення педагогічних ідей Георга Кершенштейнера від початку ХХ ст. до сьогодення. Висвітлено візуальні джерела як додаткову інформацію до творчого портрета вченого. Відзначено інформативну насиченість рубрики, в якій подано матеріали про увічнення пам'яті видатного педагога на його батьківщині. Створену вебсторінку позиціоновано як ефективну форму популяризації в Україні кращих здобутків європейської педагогіки й творчого доробку одного з її визначних представників – німецького педагога-реформатора Георга Кершенштейнера, що містить науковий і практичний потенціал для розвитку освіти. Видове різноманіття представлених у рубриках документів може бути використане як основа для формування джерельної бази в історико-педагогічних і біографічних розвідках.

Ключові слова: *Георг Кершенштейнер; педагог-реформатор; німецька педагогіка; біобібліографія; електронний ресурс; Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.*

Постановка проблеми. Відповідно до закону України «Про освіту» одним із положень, на основі яких реалізується державна політика у сфері освіти та освітня діяльність, є нерозривний зв'язок із світовою та національною історією та культурою [10, ст. 6]. Оновлення змісту освіти з урахуванням міжнародних стандартів і вимог спонукає прискіпливо вивчати, творчо осмислювати й впроваджувати світовий історичний досвід до виховання особистості, спираючись на випробувані часом засади і принципи педагогічної теорії та практики. Особливий інтерес для дослідників у цьому контексті становлять ідеї представників реформаторської педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ ст. О. В. Сухомлинська зазначає про те, що реформаторська педагогіка у цей історичний період стала потужним педагогічним рухом, «який об'єднав педагогів багатьох країн у їх бажанні реформувати систему освіти, яка не відповідала вимогам часу і потребам дитини, й пропозиції докорінним чином її змінити на

новий тип школи й освіти, новий зміст освіти і нові організаційні форми, методи і засоби навчання, які висувалися ним на перший план» [12].

Найбільш впливовою у розробці шляхів перебудови освіти була Німеччина. Саме в цій країні на початку ХХ ст. втілення теоретичних ідей педагогів-реформаторів призвело до суттєвих змін в організації народної та професійної школи, упровадження новітніх технологій навчання й виховання, виникнення соціальних акцентів у виховній діяльності.

Серед реформаторів освіти Німеччини особливе місце належить мюнхенському вченому-педагогу Георгу Кершенштейнеру (1854–1932). Його вважають засновником трудової школи, родоначальником дуальної системи професійної підготовки, автором теорії громадянського виховання. Педагогічні концепції Г. Кершенштейнера з роками не втрачають своєї актуальності, про що свідчать численні перевидання його творів у наші часи, і не тільки в

Німеччині, а й у багатьох країнах світу. Час від часу з'являються нові публікації – дослідження творчого спадку вченого, що є свідченням великого наукового потенціалу ідей Г. Кершенштейнера та їх затребуваності в сучасній світовій педагогіці. Безперечно, що й для України в умовах нинішніх освітніх змін теоретичний і практичний досвід великого німецького педагога становить наукову та практичну цінність.

Зважаючи на актуальність реформаторських поглядів Г. Кершенштейнера, на вебсайті Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) відкрито персональну сторінку вченого в структурі інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» [2], яка потребує популяризації як новітня форма презентації історико-педагогічного біографічного знання в сучасному науковому просторі.

Аналіз досліджень і публікацій. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проект «Видатні педагоги України та світу» розпочато у 2008 р. в межах планової НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (2006–2010 рр., наук. керівник – канд. іст. наук П. І. Рогова). Проект започатковано з метою розкриття фонду бібліотеки та розповсюдження знань про наукові досягнення педагогів України й світу серед широкого освітянського загалу засобами сучасних цифрових технологій. Він став одним із вагомих науково-інноваційних здобутків фахівців установи. Підсумовуючи результати НДР, П. І. Рогова вперше проаналізувала наповнення електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу», відзначивши, що протягом 2008–2010 рр. до нього підготовлено комплексні матеріали про педагогів минулого й сучасності та сформовано 20 персоналій. Посилаючись на статистичні дані, П. І. Рогова відзначила також високий рівень затребуваності ресурсу в користувачів: за два роки існування через вебпортал ним скористалося понад 10 тис. осіб [11, с. 20].

З 2014 р. науково-методичне керівництво інформаційним комплексом «Видатні педагоги України та світу» здійснює доктор педагогічних наук

Л. Д. Березівська. В одній із своїх робіт вона обґрунтувала значення цього проекту для розвитку педагогічної науки й поширення біографічного знання, розкрила його структуру, висвітила змістове наповнення станом на 2015 р. Л. Д. Березівська також підкреслила, що інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» постійно розширюється за рахунок створення нових персоналій, «оновлюється в руслі нових здобутків історико-педагогічних студій, тобто в перспективі претендує на комплексне, глибоке й багатогранне висвітлення життя і діяльності того чи іншого педагога, освітнього діяча в науково-педагогічному просторі зокрема й культурному взагалі» [1, с. 288].

Структуру, зміст, статистику використання віртуального біографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» у різні роки аналізували також О. В. Воскобойнікова-Гузєва [3], А. М. Доркєну [5], Л. О. Пономарєнко [8], окремі іменні сегменти ресурсу розкрили Є. Ф. Демида [4] та Т. С. Павленко [7].

Мета статті – висвітлити нову персональну сторінку відкритого електронного біографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, присвячену визначному німецькому педагогу Георгу Кершенштейнеру. Представити цей сегмент ресурсу як засіб популяризації творчої спадщини вченого та інформаційно-бібліографічної допомоги в здійсненні наукових історико-педагогічних і біографічних розвідок.

Дослідження проводиться в рамках виконуваної в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НДР «Відображення розвитку національної освіти і педагогічної думки у друкованих та електронних виданнях» (2017–2019 рр., наук. керівник – д-р пед. наук О. В. Сухомлинська).

Виклад основного матеріалу. Персональну сторінку у віртуальному інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу», присвячену Г. Кершенштейнеру, відкрито в 2019 р. до 165-річчя від дня народження знаменитого мюнхенського вченого-педагога й організатора освіти. Сторінку укладено із семи рубрик, у кожній з яких розміщено певний обсяг інформації: біографічної, бібліографічної, візуальної, довідкової.

У першій рубриці «Біографія» вміщено опис основних подій життя Г. Кершенштейнера, поглядів вченого на реформу народних шкіл, необхідність якої вимагали умови соціально-політичного й економічного розвитку Німеччини на межі ХІХ та ХХ ст. У біографічній оповіді окреслено й головні результати реорганізації народної освіти в м. Мюнхені, проведеної Г. Кершенштейнером на основі власних ідей громадянського виховання й трудової школи. Саме вони привернули увагу педагогів багатьох країн і принесли мюнхенському реформатору високий авторитет в освітянських колах світу. Життєпис Г. Кершенштейнера укладено за публікаціями українських науковців Н. П. Волкової, Т. С. Токаревої, М. Д. Ярмаченка. Бібліографічний список цих джерел подано наприкінці тексту.

У двох наступних рубриках розміщено біобібліографію, що презентує наукові праці вченого та документи, у яких аналізується багатогранна педагогічна творчість Г. Кершенштейнера. Значна частка цих робіт є одиницями зберігання фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема фонду рідкісних видань. Деякі з них, як документи педагогіко-психологічного напрямку, видані упродовж 1850–1917 рр., згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19.12.2001 р.

№ 1709, вважаються науковими об'єктами, що становлять національне надбання України [9].

Бібліографічний список творів педагога викладено в рубриці «Праці Георга Кершенштейнера». У списку подано бібліографічні описи окремо виданих праць, а також статей, тез, уривків із творів, опублікованих у збірниках, часописах, навчальних посібниках.

З фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлено педагогічні твори Г. Кершенштейнера, видані за життя автора:

– видрукувані у видавництвах Німеччини автентичні праці: «Begriff der Arbeitsschule» («Трудова школа», 2-ге видання, 1913), «Das Grundaxiom des Bildungsprozesses und seine Folgerungen für die Schulorganisation» («Основна аксіома освітнього процесу та його наслідки для шкільної організації», 1917), «Der Begriff der Staatsbürgerlichen Erziehung» («Громадянське виховання», 5-те видання, 1923), «Die Entwicklung der zeichnerischen Begabung: neue Ergebnisse auf Grund neuer Untersuchungen» («Розвиток таланту малювання: нові результати завдяки новим дослідженням», 1905), «Die Seele des Erziehers und das Problem der Lehrerbildung» («Душа педагога й проблеми педагогічної освіти», 1921), «Grundfragen der Schulorganisation» («Основні питання шкільної організації», 4-те видання, 1921), «Staatsbürgerliche Erziehung der deutschen Jugend» («Державно-громадянське виховання німецької молоді», 1901), «Wesen und Wert der naturwissenschaftlichen Unterrichtes» («Математична і природничо-наукова освіта», 1914); лекція «Der mathematisch-naturwissenschaftliche Unterricht» («Викладання математичної науки»), опублікована в збірці «Aufgabe und Gestaltung der höheren schulen» («Завдання та організація середньої школи», 1910); виступ «Zur Vorgeschichte der Handelshochschule München» («Про історію Вищої комерційної школи Мюнхена»), надрукований у збірнику «Die Aufgaben der Handelshochschule München. Reden und Begrüssungen anlässlich der feierlichen Eröffnung» («Завдання Вищої комерційної школи Мюнхена. Виступи та привітання на церемонії відкриття», 1911);

– праці в перекладі українською мовою: «Трудова школа», надрукована в кооперативному Товаристві «Каменяр» у Катеринославі в 1920 р.; уривки з творів, опубліковані в «Хрестоматії сучасних педагогічних течій» Я. Мамонтова в 1926 р.;

– праці, перекладені російською мовою й видані в Москві та Санкт-Петербурзі (Петрограді): «О характере и его воспитании» (1913), «Основные вопросы школьной организации» (1911; 2-ге видання, 1920), «Развитие художественного творчества ребёнка» (1914), «Трудовая школа» (1910; 1913; 2-ге видання, 1916; 3-тє видання, 1917; 4-те видання, 1918); збірка «Избранные сочинения» (1915), що складається з трьох робіт – «Гражданское воспитание юношества», «Понятие трудовой школы», «Характер и его воспитание»; статті «Всеобщая народная школа» та «Дифференциация школы», вміщені в книжці Людвіга Гурлітта «Проблемы всеобщей единой школы» (1914); лекція «Математическое и естественно-научное преподавание», надрукована в збірнику за редакцією Г. Г. Зоргенфрея «Задача и устройство средней школы» (1911); стаття «Понятие о трудовой школе», опублікована в збірці «Новые идеи в педагогике» (1913) також за редакцією Г. Г. Зоргенфрея; «Тезисы Кершенштейнера на тему: “Единая национальная школа”» – у збірнику статей

західноєвропейських педагогів «Интернациональные проблемы социальной педагогики» за редакцією С. А. Левітіна (1919).

З фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського презентовано також чимало статей та уривків з творів Г. Кершенштейнера зі сторінок навчальної літератури для вищої школи, виданої у різні роки: «Хрестоматии по истории зарубежной педагогики», укладеної О. І. Піскуновим (1971; 2-ге видання, 1981), хрестоматії-підручника «История социальной педагогики» за редакцією М. А. Галагузової (2000), хрестоматії «Личностно-ориентированное обучение», упорядкованої О. О. Івановою та І. М. Осмоловською (2005), посібника «Історія зарубіжної педагогіки» за загальною редакцією Є. І. Коваленко (2006), «Хрестоматії з історії педагогіки» за науковою редакцією І. П. Мозгового (2006), посібника А. Б. Рацула, О. С. Радул та О. А. Рацула «Історія зарубіжної педагогіки» (2008), хрестоматії «Історія соціального виховання (з давніх часів до середини ХХ ст.)», укладеної О. С. Радул та ін. (2010).

У переліку праць Г. Кершенштейнера висвітлено низку публікацій, відомості про які узято з електронних бібліотек, розташованих в мережі інтернету: Цифрової бібліотеки Німеччини (Deutsche Digitale Bibliothek), електронної бібліотеки Project Gutenberg, онлайн-бібліотеки Google Книги. Серед них: німецькі видання творів педагога – «Autorität und Freiheit als Bildungsgrundsätze» («Авторитет і свобода як принципи освіти», 1924), «Berufsbildung und Berufsschule» («Професійне навчання та професійна школа», 1966), «Deutschlands Recht» («Право Німеччини», 1919), «Texte zum pädagogischen Begriff der Arbeit und zur Arbeitsschule» («Тексти про педагогічну концепцію праці та трудової школи», 1968), «Theorie der Bildung» («Теорія освіти», 2013) та ін.; статті, опубліковані Г. Кершенштейнером на сторінках німецьких педагогічних часописів, таких як: «Der Säemann» (1905–1909; 1914), «Die Deutsche Schule» (1909–1910; 1919), «Hamburgische Schulzeitung» (1915), «Kunst und Jugend» (1908; 1926), «Pädagogische Reform» (1904; 1914) та ін.

Серед творчого доробку вченого представлено унікальне видання «Що таке державногромадянське виховання» з фонду Педагогічного музею НАПН України. Це – авторизований переклад українською мовою із третього лейпцизького видання праці Г. Кершенштейнера «Державно-громадянське виховання німецької молоді», здійснений визначним українським мовознавцем Василем Сімовичем. Книжку було видано в 1918 р. в серії «Нові виховничі шляхи», започаткованої Василем Сімовичем та видатним українським ученим-філологом і педагогом Романом Смаль-Стоцьким. Працю надруковано в типографії галицької організації «Союз Визволення України» в раштатському таборі, місцем публікації вказано Раштат і Київ. У ній вміщено передмову, написану Г. Кершенштейнером саме для цього видання, а також його портрет та біографічну довідку. У передньому слові автор виказував глибоку симпатію українському народу й бажання хоча б своїм твором допомогти розвиткові української державності, а саме – у справі виховання молоді «у напрямі державної думки». «Нехай же ця книжка, – наголосив у передмові німецький педагог, – яку я в першій мірі написав для свого рідного краю, стане у пригоді й новій українській державі, коли вона саме збирається чим раз більш оживляти та поглиблювати державний спосіб думання у свого народу» [6, с. 14].

У розглядуній рубриці подано також рецензії на праці Г. Кершенштейнера різних авторів. Критичні матеріали відібрано зі шпальт

раритетних періодичних видань: «Die Mittelschule» (1917), «Theologische Literaturzeitung» (1917; 1924), «Theologische Quartalschrift» (1952), «Theologisches Literaturblatt» (1912), «Вестник воспитания» (1911; 1913), «Русская школа» (1913).

Представлено й бібліографічні джерела, які допоможуть у пошуку друкованих творів Г. Кершенштейнера та публікацій про нього: посібник німецьких дослідників (Герхарда Веле та ін.) «Bibliographie Georg Kerschensteiner» (1987), покажчик О. І. Піскунова «Советская историко-педагогическая литература (1918–1957)» (1960). Презентовано сторінку електронного каталога Німецької національної бібліотеки, що висвітлює бібліографічні дані колекції книжок із фонду книгозбірні, присвячених Г. Кершенштейнеру.

Названі бібліографічні джерела стануть також вагомим доповненням рубрики «Публікації про життя та діяльність Георга Кершенштейнера». До бібліографічного списку, розміщеного у цій рубриці, дібрано праці про вченого, хронологічні межі видання яких доволі значні – від початку ХХ ст. до сьогодення, адже прогресивні ідеї Г. Кершенштейнера, одного із найбільш видатних представників німецької педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ ст., були об'єктом вивчення не одного покоління дослідників, як на його батьківщині, так і поза її межами.

У переліку публікацій презентовано автентичні праці про Г. Кершенштейнера сучасників реформатора. Зокрема, статті з німецьких часописів таких учених, як Курт Кесселер, Алоїз Фішер, Георг Штілер та ін.

З фонду рідкісних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлено перекладені російською мовою книжки відомих педагогів Німеччини: «Школа действия. Реформа школы сообразно требованиям природы и культуры» Вільгельма Лая (1914) та «Школьная реформа социал-демократии» Генріха Шульца (1918). У своїх роботах автори чільне місце приділили аналізу нових принципів розвитку освіти, які пропонував Г. Кершенштейнер, – «школи праці» (В. Лай) та «громадянського виховання» (Г. Шульц).

Подано також відомості про глави з 2-томної праці німецького педагога А. Гергета «Die wichtigsten Strömungen im pädagogischen Leben der Gegenwart» («Найбільш важливі течії в сучасній педагогіці», 1921–1922), опубліковані в російському перекладі під назвою «Педагогическая мысль в Германии» у книжці «Современные педагогические течения» (1925), у яких автор розкрив погляди Г. Кершенштейнера на сутність трудової школи та роль естетичного виховання у формуванні особистості людини.

В Україні й Росії у перших десятиліттях ХХ ст. реформаторська педагогіка Г. Кершенштейнера була під пильною увагою прогресивних освітянських діячів. У списку висвітлено низку тогочасних публікацій, у яких творчість німецького вченого аналізували українські дослідники – М. Котляренко, А. Готалов-Готліб, О. Музиченко, В. Родников, С. Русова та російські автори – С. Гессен, М. Левицька, С. Левітін, П. Соколов, М. Румянцев.

Подано інформацію і про деякі джерела радянської історико-педагогічної літератури, у яких розглянуто педагогічні концепції Г. Кершенштейнера. Серед них: книжка «Антология педагогической мысли. Т. 1. Прогрессивная зарубежная педагогическая мысль о трудовом воспитании и профессиональной подготовке», укладена К. І. Салімовою та Г. Б. Корнетовим (1988), навчальний посібник за редакцією М. С. Гриценка «Історія педагогіки» (1973), підручник

М. О. Константинова, Є. М. Мединського та М. Ф. Шабаєвої «Історія педагогіки» (1958), навчальний посібник за редакцією К. І. Салімової та Б. М. Бім-Бада «Очерки истории школы и педагогики за рубежом (1917–1939)» (1982), праці О. І. Піскунова «Проблемы трудового обучения и воспитания в немецкой педагогике XVIII – начала XX в.» (1976) та «Теория и практика трудовой школы в Германии (до Веймарской республики)» (1963), навчальний посібник М. М. Ростовцева «История методов обучения рисованию. Зарубежная школа рисунка» (1981).

Варто зазначити, що творчий доробок Г. Кершенштейнера розглядався радянськими вченими-педагогами через призму тоталітарної ідеології, проте їхні пошуки сприяли популяризації ідей німецького реформатора. Динаміку сприйняття поглядів Г. Кершенштейнера в науково-освітньому просторі можна простежити за поданими про нього відомостями в довідкових виданнях різних років. У розглядуваному бібліографічному списку пропонується інформація про біографічні статті, присвячені педагогу, вміщені в таких ресурсах, як: «Большая советская энциклопедия» (2-ге видання, 1956; 3-тє видання, 1973), «Педагогическая энциклопедия» за редакцією І. А. Каїрова (1965), «Українська радянська енциклопедія» (2-ге видання, 1980), «Российская педагогическая энциклопедия» за редакцією В. В. Давидова (1993), «Педагогічний словник» за редакцією М. Д. Ярмаченка (2001), «Педагогический энциклопедический словарь» за редакцією Б. М. Бім-Бада (2003), «Енциклопедія освіти» за редакцією В. Г. Кременя (2008).

До переліку публікацій включено розвідки українських науковців, які з сучасних демократичних позицій досліджують життєвий шлях і творчість Г. Кершенштейнера. З-поміж них відзначимо дисертацію Т. С. Токаревої «Педагогічна діяльність та педагогічна спадщина Георга Кершенштейнера (1854–1932)» (2002). У роботі дослідниця всебічно проаналізувала освітньо-реформаторську діяльність вченого, розкрила його педагогічні теорії. Наведено й низку статейних публікацій Т. С. Токаревої за темою дисертації.

В одній із статей – «Проблема эстетического воспитания молодежи в педагогической спадщині Г. Кершенштейнера та В. О. Сухомлинського» – Т. С. Токарева окреслила ідеї мюнхенського реформатора та українського педагога щодо естетичного розвитку молодого людини. Г. Кершенштейнер, як зазначає дослідниця, головну мету формування естетичних почуттів вбачав «у вихованні в дітей художнього смаку в його елементарно-ужитковому вияві, пов'язуючи художній смак з майбутньою професійною підготовкою вмілих робітників» [13, с. 238], а трудове виховання молодого покоління вважав одним із важливих засобів формування характеру та громадянськості. В. О. Сухомлинський також тісно пов'язував естетичне виховання з усіма сторонами загального розвитку особистості, а саме такий підхід, як стверджує Т. С. Токарева, є тією сферою, в якій чимало спільного в педагогічній спадщині німецького реформатора та нашого видатного земляка.

У розглядуваній бібліографії висвітлено й низку статей інших вітчизняних науковців, присвячених аналізу поглядів Г. Кершенштейнера щодо сутності, змісту та особливостей виховного процесу, зокрема: трудового виховання (Г. П. Ковальчук, Г. Р. Лях, М. В. Петренко, П. І. Шевченко), громадянського виховання (Є. А. Зеленів, Л. О. Мазур, Г. В. Субтельна), сімейного виховання (М. І. Клим), художньо-естетичного виховання (В. М. Тягур). Автори цих

публікацій акцентують на означених проблемах, розкриваючи важливу роль, яку відводив німецький педагог кожній із них у формуванні всебічно розвиненої особистості. Дослідники – С. В. Журавльова, А. О. Малько, О. М. Москаленко, Р. Г. Новгородський – у своїх роботах розглядають педагогічні концепції німецького реформатора як його внесок у розвиток теорії соціального виховання.

Теорії «трудової школи» і «громадянського виховання» Г. Кершенштейнера викладено в окремих підрозділах презентованих навчальних посібників: «Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття» В. П. Кравця (1996), «Історія зарубіжної педагогіки» А. Б. Рацула, О. С. Радул та О. А. Рацула (2008), «Історія педагогіки» І. В. Зайченка (2010), «Педагогіка» Н. П. Волкової (2012).

Висвітлено наукові розвідки, автори яких акцентують на основоположній ролі Г. Кершенштейнера в становленні професійної освіти Німеччини та процесі формування дуальної системи освіти, яка поєднує практичну роботу на виробництві з теоретичним навчанням (Н. В. Абашкіна, О. С. Дерев'янка, Т. Б. Козак).

У списку подано також відомості про дисертаційні роботи вітчизняних учених, присвячені комплексному аналізу зарубіжного реформаторського руху в педагогіці кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., де творчість Г. Кершенштейнера розглядається його невід'ємним складником. Це – дослідження О. Б. Коцюбинського (2014), С. В. Куркіної (2008), Т. М. Петрової (2000). У представлених дисертаціях О. В. Караманова (2004), Г. П. Ковальчука (2008), С. Г. Мазуренко (2004), Н. Г. Осъмук (2011), О. В. Перетятко (2001), С. В. Поліщук (2013) розкрито вплив зарубіжної реформаторської педагогіки, зокрема ідей Г. Кершенштейнера, на розвиток української освіти і педагогічної думки в кінці ХІХ – першій третині ХХ ст.

Широкий спектр зацікавленості, вивчення й оцінювання українськими науковцями педагогічних теорій і практичного досвіду німецького реформатора висвітлено у внесених до списку кількох монографіях: «Шкільництво в Україні (1905–1920 рр.)» Г. І. Васьковича (1996), «Вплив зарубіжної реформаторської педагогіки на розвиток вітчизняної педагогічної думки в 20-х роках ХХ століття» Н. О. Лаврусевич та С. В. Поліщук (2014), «Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців другої половини ХХ – початку ХХІ століття» Ю. С. Чопика та І. В. Стражнікової (2017).

До переліку публікацій про життя й діяльність Г. Кершенштейнера включено також наукові розвідки сучасних зарубіжних дослідників: Януша Гайди (Польща), Філіпа Гонона (Швейцарія), Григорія Корнетова (Росія), Германа Рьорса (Німеччина) та ін.

У розглянутих рубриках бібліографічні описи публікацій, повні тексти яких доступні в інтернеті, забезпечено гіперпосиланнями. Активізуючи гіперпосилання, користувачі електронного ресурсу мають можливість ознайомитися з текстами on-line. Друковані видання зі списків доступні для перегляду de visu в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського або інших установах, у фондах яких вони зберігаються. Перелік закладів, у фондах яких здійснювався пошук документів для упорядкування біобібліографії, розміщено в рубриці «Список використаних джерел».

У рубриках «Фотогалерея» та «Художня галерея» розміщено візуальні джерела, присвячені Г. Кершенштейнеру. У «Фотогалереї» зібрано світлини видатного німецького педагога, зроблені у різні роки його життя. Це –

індивідуальні портрети, фото у колі сім'ї й друзів, зняті в саду, на гірському лузі, в інтер'єрі власного будинку, в якому Г. Кершенштейнер мешкав з родиною. У «Художній галереї» представлено переважно прижиттєві мистецькі зображення вченого, витворені німецькими художниками. Серед них: портрети, виконані аквареллю, олівцем, олійними фарбами, скульптурне зображення, бронзова медаль. Презентовані експонати дають можливість дізнатися, як виглядав Г. Кершенштейнер у реальному житті, відчути атмосферу його епохи.

Цікавим і змістовним є наповнення рубрики «Ушанування пам'яті». Тут дібрано інформаційно-ілюстративні матеріали про заходи щодо увічнення пам'яті Г. Кершенштейнера на його батьківщині. Зокрема, вміщено інформацію про Премію імені Георга Кершенштейнера, яка щорічно присуджується Німецьким фізичним товариством (Deutsche Physikalische Gesellschaft) за значні досягнення у сфері викладання фізики. Подано довідку про Медаль імені Георга Кершенштейнера, якою місто Мюнхен кожні два роки нагороджує осіб та організації за досягнення значних успіхів у сфері освіти й виховання дітей, підлітків та молоді. Розміщено відомості про навчальні заклади, названі на честь Георга Кершенштейнера: Коледж Німецького музею в м. Мюнхені, початкові, середні, професійні школи в Аугсбурзі, Берліні, Гамбурзі, Мюнхені, Франкфурт-на-Майні, Штутгарті та інших містах Німеччини. Факти, зібрані в цій рубриці, свідчать про бережливе ставлення в країні до історико-педагогічної спадщини, високий ступінь поваги й пошани німецького народу до видатного співвітчизника.

Висновки. Проведений аналіз іменного ресурсу дає підстави стверджувати, що його контент різносторонньо висвітлює життєвий шлях та творчу діяльність Г. Кершенштейнера як видатної постаті світової педагогіки. Бібліографічні й візуальні матеріали ресурсу повною мірою можуть слугувати науковцям за основу для створення джерельної бази в історико-педагогічних і біографічних дослідженнях.

Вважаємо, що створений інформаційний комплекс стане вагомим засобом популяризації в Україні кращих здобутків європейської педагогіки та одного з її визначних представників – німецького педагога-реформатора Г. Кершенштейнера.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015. Вип. 12. С. 283–295.
2. Видатні педагоги України та світу : інформ.-бібліогр. ресурс / наук. керівник проєкту Л. Д. Березівська. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. сайт. URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/> (дата звернення: 18.06.19).
3. Воскобойнікова-Гузева О. В. Бібліографічна діяльність у стратегії розвитку провідних бібліотек України: аналіз ресурсів відкритого доступу. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. Вип. 9. С. 197–214.
4. Демида Є. Ф. Джерельна база дослідження життя й творчої спадщини М. М. Ланге (1858–1921) – сегмент електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Наук.-пед. студії*. 2018. Вип. 2. С. 25–34.

5. Доркену А. Реалізація проекту «Видатні педагоги України та світу» в контексті розвитку суспільства знань. *Вісн. Кн. палати*. 2011. № 6. С. 14–19.
6. Кершенштайнер Г. Що таке державногромадянське виховання / авториз. пер. із 3-го лейпциз. вид. Василя Сімовича ; з перед. словом авт., з його портр. та біогр. Раштат ; Київ : Друк. «Союзу Визволення України», 1918. 94 с.
7. Павленко Т. Творча спадщина В. О. Сухомлинського в електронних ресурсах. *Витоки пед. майстерності. Серія «Педагогічні науки»* : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2018. Вип. 22. С. 161–166.
8. Пономаренко Л. О. Формування інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» у 2018 році. *Інформаційне забезпечення сфери освіти України* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за результатами наук. дослідж. у 2018 р., 27 груд. 2018 р., Київ : тези / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2018. С. 49–50.
9. Про затвердження переліку наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та внесення змін до Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 174 : постанова Каб. Міністрів України від 19 груд. 2001 р. № 1709. Дата оновлення: 26.10.2016 р. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1709-2001-%D0%BF> (дата звернення: 11.08.19).
10. Про освіту : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145–VIII. Дата оновлення: 19.01.2019 р. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.06.19).
11. Рогова П. І. Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку. *Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*. Київ, 2010. Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. С. 10–27.
12. Сухомлинська О. В. Реформаторська педагогіка. *Енциклопедія освіти / АПН України* ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ, 2008. С. 774.
13. Токарева Т. Проблема естетичного виховання молоді в педагогічній спадщині Г. Кершенштейнера та В. О. Сухомлинського. *Наук. зап. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2003. Вип. 52, ч. 1. С. 237–241.

References

1. Berezivska, L. D. (2015). Derzhavna naukovo-pedahohichna biblioteka Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho yak intehrator i poshyriuvach pedahohichnoho biohrafichnoho znannia [V. O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine as an integrator and disseminator of pedagogical biographical knowledge]. *Ukrainska biohrafistyka – Biographistica Ukrainica*, (12), 283–295 [in Ukrainian].
2. Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu: informatsiino-bibliohrafichnyi resurs [Outstanding Educators of Ukraine and the World: information and bibliographic resource] (2019). <http://dnpb.gov.ua/ua/>. Retrieved from <http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/> [in Ukrainian].
3. Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2012). Bibliohrafichna diialnist u stratehii rozvytku providnykh bibliotek Ukrainy: analiz resursiv vidkrytoho dostupu [Bibliographic activity in the strategy of development of leading libraries of Ukraine: analysis of open access resources]. *Ukrainska biohrafistyka – Biographistica Ukrainica*, (9), 197–214 [in Ukrainian].
4. Demyda, Y. F. (2018). Dzherelna baza doslidzhennia zhyttia y tvorchoi spadshchyny M. M. Lanhe (1858–1921) – sehment elektronnoho resursu “Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu” DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho [Source base for the study of life and

creative heritage M. M. Lange (1858–1921) – segment of electronic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World” of the V. O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine]. *Naukovo-pedahohichni studii – Research and educational studies*, 2, 25–34 [in Ukrainian].

5. Dorkenu, A. (2011). Realizatsiia proektu “Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu” v konteksti rozvytku suspilstva znan [Implementation of the project “Outstanding Educators of Ukraine and the World” in the Context of Knowledge Society Development]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber of Ukraine*, 6, 14–19 [in Ukrainian].

6. Kershenshtainer, H. (1918). *Shcho take derzhavnohromadianske vykhovannia [What is state civic education]*. Rastatt, Kyiv: Drukarnia “Soiuzu Vyzvolennia Ukrainy” [in Ukrainian].

7. Pavlenko, T. (2018). Tvorchy spadshchyna V. O. Sukhomlynskoho v elektronnykh resursakh [V. O. Sukhomlinsky's creative legacy in electronic resources]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Seriiia “Pedahohichni nauky” – Origins of pedagogical skill. Pedagogical Sciences Series*, (22), 161–166 [in Ukrainian].

8. Ponomarenko, L. O. (2018). Formuvannia informatsiino-bibliohrafichnoho resursu “Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu” u 2018 rotsi [Formation of the information-bibliographic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World” in 2018]. *Informatsiine zabezpechennia sfery osvity Ukrainy – Informational support of the sphere of education of Ukraine: materials of the reporting scientific and practical conference of V. O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine according to the results of scientific researches in 2018* (pp. 49–50). Kyiv: b. v. [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia pereliku naukovykh obektiv, shcho stanovliat natsionalne nadbannia, ta vnesennia zmin do Polozhennia, zatverdzenoho postanovoïu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 liutoho 1997 r. № 174: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 hrudnia 2001 r. № 1709 [On approving the list of scientific objects constituting a national property and amending the Regulation approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 18, 1997 No. 174: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 19, 2001 No. 1709]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1709-2001-%D0%BF> [in Ukrainian].

10. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 r. № 2145–VIII [On Education: Law of Ukraine of September 5, 2017 No. 2145–VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

11. Rohova, P. I. (2010). Formuvannia vseukrainskoho haluzevoho informatsiinoho resursu na bazi Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteky Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho: stan i shliakhy rozvytku [Formation of the All-Ukrainian branch information resource on the basis of the V. O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine: the state and ways of development]. *Naukovi pratsi Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteky Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho – Scientific works of the V. O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine*, (2), 10–27 [in Ukrainian].

12. Sukhomlynska, O. V. (2008). Reformatorska pedahohika [Reform pedagogy]. In V. G. Kremen (Ed.), *Entsyklopediia osvity – Encyclopedia of Education* (p. 774). Kyiv: Yurinkom Inter. (in Ukrainian).

13. Tokarieva, T. (2003). Problema estetychnoho vykhovannia molodi v pedahohichnii spadshchyni H. Kershenshteinera ta V. O. Sukhomlynskoho [The problem of the aesthetic education of young people in the pedagogical heritage of G. Kerschensteiner and V. O. Sukhomlinsky]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriiia: Pedahohichni nauky – Scientific notes of Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, (52), 1, 237–241 (in Ukrainian).

Yevhenia Demyda,
Junior Research Fellow,
Department of Scientific and Document Support,
Sociocultural Activity and International Contacts,
V. O. Sukhomlynskyi SSPL, Ukraine
e-mail: EvgeshaDem@i.ua

**PRESENTATION OF THE CREATIVE HERITAGE OF THE
GERMAN PEDAGOGUE-REFORMER OF THE LATE 19th AND
EARLY 20th CENTURIES GEORG KERSCHENSTEINER IN
THE ELECTRONIC RESOURCE ON THE WEB PORTAL OF
V. O. SUKHOMLYNSKYI SSPL OF UKRAINE**

The paper presents a new personal web page of the information and bibliographic Outstanding Teachers of Ukraine and the World resource available on the web portal of V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine. The page is dedicated to the prominent representative of European reform pedagogy of the late 19th and early 20th centuries Georg Kerschensteiner. The headings of the web page are analysed. The biographical, bibliographical, visual and reference information of the headings is characterised. It is shown that the bibliography of Georg Kerschensteiner's works includes authentic texts, Ukrainian and Russian translations of his texts issued as separate publications as well as parts of collected volumes and periodicals. The paper presents the bibliography regarding the studies of the scholar's pedagogical concepts: monographs, theses, textbooks, papers by Ukrainian and foreign scientists. These documents reveal the teacher's creative heritage. The study of Georg Kerschensteiner's pedagogical ideas from the beginning of the 20th century and up to date is traced. The paper considers visual sources as additional information complementing the creative portrait of the teacher. One of the headings informs about the perpetuation of the memory of the outstanding pedagogue in his homeland. The developed web page is positioned as an effective form for popularising Georg Kerschensteiner's oeuvre containing scientific and practical potential for the development of education. The variety of documents presented in the headings can be used as a basis for a source base in historical-pedagogical and biographical studies.

Keywords: *Georg Kerschensteiner; pedagogue-reformer; German pedagogy; biobibliography; e-resource; V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.*

Надійшла до редакції 22.11.2019 року